

Kultura jako sdílená zkušenost

16.9.2025 - | Městská část Praha 7

Přístup ke kultuře můžeme chápat jako základní lidské právo, ale taky jako cestu k soudržné, soucitné a navíc odolné společnosti. Proto se mnohá kulturní centra snaží otevřít sociálně vyloučeným nebo fyzicky handicapovaným lidem, pozvat je k sobě a ukázat jim, že kultura může být pro všechny.

Týká se nás všech!

Přístupnost není potřebou několika málo procent lidí žijících s fyzickým nebo smyslovým postižením. Přístupnost se týká všech z nás, pro které může být dočasně problematické orientovat se nebo pohybovat se v neznámém prostředí. Týká se člověka s kočárkem či člověka o berlích, týká se malých dětí a seniorů. Nikdy nevíme, kdy se sami ocitneme ve velmi znevýhodněné nebo prekarizované životní situaci. Všichni se můžeme ocitnout v pozici, kdy budeme potřebovat pomocnou a shovívavou ruku. Nemá smysl vytvářet společnost, ve které uspějí jen ti silní.

Usilovat o fyzickou bezbariérovost kulturních institucí je dnes již základ. Jak je na tom Veletržní palác Národní galerie v Praze (NGP) v přístupnosti pro imobilní milovníky kultury? „Je fyzicky bezbariérový, pouze u vstupu je třeba využít plošinu. Pro asistenci je možné přivolat ostrahu, která může pomoci například s většími elektrickými vozíky. Jednotlivá patra expozic jsou pak plně bezbariérová. K zapůjčení jsou v šatně dva invalidní vozíky a také kočárky pro děti,“ říká vedoucí oddělení Rozvoj publika NGP Oldřich Bystřický.

Rodič, osoba „non grata“?

Bariéra nemusí být ovšem jen fyzická. Když se divadelní režisérce Marice Smrekové narodila dcera, uvědomila si, že spousta kulturního programu je pro ni najednou nedostupná, pokud nechce nechávat dítě večer doma s pláčem. Je jasné, že se každému rodičovstvím změní život, ale může naše společnost a kulturní instituce v dnešní době fungovat i tak, aby rodiče a jejich děti z publika nevylučovaly? Musí být zájmy rodičů redukovány pouze na dětská představení? Marika se rozhodla zbořit bariéry pro komunitu rodičů, kteří chtějí být součástí kulturního života. Od roku 2023 spolu s kurátorem Petrem Dlouhým iniciovala fungování komunitní platformy Parent-Friendly Culture. „Díky Marice mi došlo, že kulturní prostředí, ve kterém pracuji a které se tak často pyšní svou otevřeností, je vlastně velmi uzavřené,“ říká Petr Dlouhý.

S příchodem rodičovství člověk zájem o kulturu neztrácí, ale bohužel díky nastavení společnosti a uměleckého provozu k ní ztratí přístup. Často z úplně jednoduchých důvodů: velká část živé kultury se děje ve večerních hodinách, kdy je potřeba děti uspávat a být s nimi, kulturní prostory jsou také obvykle nedostatečně vybavené (například v nich chybějí přebalovací pulty). Největší překážkou je ale negativní zkušenost, kterou si rodiče často odnášejí, když už překonají několik bariér a na kulturu se vydají. Může jít o nevhodné poznámky, netoleranci k přítomnosti dítěte, když se ozve pláč nebo když chce dítě něco prozkoumat.

„Mnoho rodičů musí řešit absurdně vysoké ceny nájmu, nedostatečný počet míst ve školkách, auta parkující na chodníku tak, že nelze projet s kočárkem, nebo výčitky od lidí, kteří kritizují kojení na veřejnosti. V takovém společenském nastavení se nedivím, že mnoho rodičů ani nenapadne, že by kultura mohla nabízet prostor, který by je přijal nebo jim i pomohl k tomu, aby jejich návštěva byla příjemná a uskutečnitelná,“ připomíná Petr Dlouhý.

Parent-Friendly Culture

Hlavní těžiště projektu tvoří pravidelné akce (přibližně jedna měsíčně v hlavní sezoně od září po červen), divadelní či taneční představení, která začínají v dřívějším čase a kde je zajištěné bezplatné hlídání dětí. Tedy zatímco se rodič dívá na představení, o děti se starají zkušení průvodci, kteří pro ně připravují speciální program. Přestože iniciativa vznikla ve Studiu Alta, rychle jí přibývají partnerství s dalšími divadly, která nyní nabízejí pravidelný program s hlídáním. Na Sedmičce jsou to Alfred ve dvoře a Studio Hrdinů.

„Když jsme začali oslovovat rodiče s nabídkou představení pro dospělé s možností bezplatného hlídání dětí, hned se nám ozvala velká spousta rodičů (především matek) a téměř každá z našich akcí má zaplněnou kapacitu. Aktivovat rodiče je důležité, protože bez jejich účasti by naše iniciativa nedávala smysl, ale především je důležité vytvořit nástroje, které jim pomohou, které je uznají jako rovnocenné články společnosti,“ doplňuje Petr Dlouhý.

Parent-Friendly Culture představení nejsou určena pouze pro rodiče a ani nemají cíleně rodinnou tematiku. Marika i Petr zastávají názor, že rodič je plnohodnotný člověk s pestrými zájmy, stejně jako ti, kteří děti nemají. Je tak důležité, aby měli možnost potkávat se v jednom prostoru, vidět stejná díla a být v kontaktu s aktuálními tématy společnosti. Jejich iniciativa nabízí rodičům společně trávit čas i mimo dětská hřiště.

Zvolte si vstupné!

Kolik měsíčně zaplatíte za vstupenky na kulturu? Přijde vám, že jsou drahé? Je pro vás jejich cena rozhodující, jestli do galerie, muzea nebo divadla vyrazíte? Pro mnoho lidí určitě ano. „Samozřejmě jsme rádi za jakýkoliv příjem navíc, což myslím právě vstupné je. Takže vstupné je pro nás důležité, ale dostupnost divadelního programu pro všechny je ještě důležitější,“ říká Tomáš Procházka z divadla Alfred ve dvoře a dodává: „Většina divadelních domů je podporována z veřejných peněz, které mají zajistit dostupnou kulturu, nikoliv pomáhat simulovat komerční prostředí. Divadlo, které děláme a které nás zajímá, nemá být komoditou, ale sdílenou zkušeností.“

Alfred ve dvoře podporuje přístupnost kultury pro všechny prostřednictvím otevřeného vstupného, kdy si divák může zvolit jeho výši podle své finanční situace. Publiku dávají na výběr ze tří kategorií: 200, 300 a 100 korun, případně sponzorskou vstupenku za 555 Kč. „Na portálu Bandcamp funguje už mnoho let systém name-your-price, kdy kapely nabízejí své nahrávky za dobrovolný příspěvek. Je to gesto, které utváří komunitu. Platíte z vlastního rozhodnutí, a ne proto, že někdo někde uměle vytvořil cenu vstupenky. S podobným systémem pracuje také Studio Alta, a tam pokud vím, nemají ani minimální cenu vstupenky, což je u nás těch 100 korun. Nepochybuji o tom, že zavést tento systém bylo dobré rozhodnutí. Máme z něj u nás v divadle radost,“ říká Tomáš Procházka.

Voucher pro potěšení

Jinou cestou se vydalo Studio Hrdinů, které je od roku 2020 členem solidární sítě Místní místním. Dokonce bylo prvním divadlem, které se zapojilo, a na dlouhou dobu i jediným. Jde o projekt nevládní organizace propojující společnost v solidaritě s lidmi bez domova a v nouzi. Vytváří solidární síť podniků, jež zdarma poskytují základní služby těm, kteří je potřebují. „Zapojení do této sítě pro nás znamenalo možnost stát se dostupnějšími pro všechny, kdo o naše divadlo mají zájem,“ říká Anna Mášová ze Studia Hrdinů. Divadlo poskytuje možnost koupit a zavěsit voucher do divadla pro člověka, který si aktuálně koupí vstupenky nemůže sám dovolit. Část voucherů se předplácí i skrze už tradiční Vánoční bazar Studia Hrdinů.

„Místní místním nám pomáhají i s tím, aby se o předplacených voucherech vědělo a neležely u nás ladem. Pravidelně nás kontaktují, zda od nich nepotřebujeme více podpory a zda vše funguje. Předplacené vouchery u nás nejčastěji využívají klienti sociálních služeb, jako je Armáda spásy, Neposeda, Elpida či Progressive. Máme radost, že je o ně zájem,“ říká Anna Mášová. Voucher dosud využilo kolem 150 lidí a někteří z nich se do divadla vracejí opakovaně. Anna si vzpomíná i na

prvního diváka, který k nim s voucherem přišel. „Pán nám nadšeně vyprávěl, jak miluje divadlo, v mládí často chodil na představení, ale bohužel je pro něj už hodně let nedostupné. Děkoval za možnost, že se opět může stát divákem.“

Snížit kultuře práh

Určitý počet volných vstupenek na vybraná představení nabízí Studio Hrdinů i iniciativě Snížit kultuře práh, která poté lístky distribuuje mezi další organizace a lidi, pro něž je divadlo nadstandard. „Několikrát tedy u nás už byly například vězeňkyně s doprovodem ostrahy nebo klienti organizace Fokus, pomáhající lidem se závažnými potížemi s duševním zdravím,“ doplňuje Anna Mášová a uzavírá: „Cítím k divákům jistý dluh, protože naše prostory bohužel nejsou bezbariérové. Doufám, že těmito aktivitami to alespoň trochu kompenzujeme.“

Krásným zvykem se již stalo, že kulturní srdcaři ze Sedmičky čas od času nabízejí volné či zvýhodněné vstupenky členům Klubu seniorů naší městské části. V loňském roce mezi tyto dárce patřila divadla Jatka78, La Fabrika, Studio Hrdinů a Alfred ve dvoře nebo přímo soubory 420People, Dekkadancers, Cirk La Putyka, Farma v jeskyni, Geisslers Hofcomoedianten či soubor Divadla Letí. Pro děti si zase radnice Prahy 7 připravila program, díky kterému hradí vstupenky na kulturu kolektivům místních základních škol. Pro některé děti to může být vůbec první zkušenost s návštěvou galerie nebo divadla.

Zpřístupnění umění neslyšícím

V České republice žije zhruba 500 tisíc nedoslýchavých a neslyšících lidí. Znakový jazyk používá až 10 tisíc z nich. Uměleckému překladu a tlumočení znakového jazyka se věnuje spolek KukátkOO. „Dříve bylo dost divadelních nebo hudebních vystoupení tlumočených pro neslyšící. Bohužel v dnešní době je takových kulturních představení zpřístupněných neslyšícím jen velmi málo. Ptala jsem se lidí v mém okolí a ti si posteskli nad nedostatkem kulturního vyžití,“ říká Zuzana Hájková, zakládající členka spolku, jenž má dnes už více než pětiletou tradici. Mezi počiny spolku KukátkOO patří tlumočení Noci literatury, spolupracuje také s festivaly na propagaci znakového jazyka a zpřístupnění akcí pro neslyšící diváky. Letos třeba tlumočil do českého znakového jazyka v Alfredu ve dvoře loutkové představení Esej o světle souboru Musaši Entertainment Company.

Tichá linka

Národní galerie v Praze nabízí pro osoby se sluchovými hendikepy komentované prohlídky v českém znakovém jazyce. Od července spustila spolupráci s projektem Tichá linka, což je sociální služba tlumočení znakového jazyka a přepisu mluvené řeči do textu on-line. Je určena lidem se sluchovým nebo kombinovaným postižením a umožňuje jim komunikovat se slyšícími lidmi bez bariér. Prostřednictvím tlumočnicka skrze tlačítko na webu NGP anebo skrze QR kód přímo na pokladně je možné doptat se na všechny potřebné informace. „Návštěvníci mohou využít také audioprůvodce, který tematicky mapuje významná díla ze států organizovaných nákupů francouzského umění v období první československé republiky,“ doplňuje Oldřich Bystřický.

Jazyková bariéra

Představení v českém znakovém jazyce najdete na scénách sedmičkových divadel jako šafránu, častěji se setkáte s představeními, ve kterých se nemluví a jejich obsah/význam je divákovi přinášěn čistě vizuálně. V programu jsou nejčastěji označena jako nonverbální a jejich obliba stále stoupá.

Nejenom Praha 7, ale celá metropole je plná lidí, kteří jsou dnes označováni za expaty. Ne každý z nich ovládá češtinu na takové úrovni, aby si troufl vyrazit do klasického divadla. Pokud to není zrovna fanoušek nonverbálních představení a jeho jazykem je angličtina, má možnost hledat v programu hry obvykle označené „with English subtitles“ nebo „English friendly“. „Často se nám stává, že se lidé ptají, zda ve Studiu Hrdinů uvádíme představení s titulky. Není to u nás standard, ale snažíme se do programu zařazovat i titulkované reprízy. Zájem o ně je a přivádí nám to nové

diváky, kteří by jinak kvůli jazykové bariéře na představení nešli," říká Anna Mášová.

Dotýkejte se, prosím

Nejen pro nevidomé jsou určeny hmatové výstavy, tedy expozice uměleckých objektů, jež jsou navrženy tak, aby umožnily návštěvníkům prozkoumat exponáty prostřednictvím dotyku. Vystavená díla mají často popisky v Braillově písmu a různé materiálové a výškové uspořádání, aby byly přístupné co nejširšímu publiku. NGP ve Schwarzenberském paláci vystavila dotykům odlitky barokních sochařských děl a v Klášteře sv. Anežky České odlitky sochařských děl středověkého umění v Čechách.

Bojíte se sednout si v divadle do první řady?

Překážek v přístupnosti kultury ale můžeme vnímat daleko víc. Bariérou může být třeba i stud, ostych, pocit, že tomu nebudu rozumět nebo že „tam“ nepatřím. Někoho může vyděsit už samotný název souboru. „Proto si říkáme Geissleři," říká pobaveně Kateřina Hubertová ze souboru Geisslers Hofcomoedianten. „Naše zaměření na dobu baroka může působit zastarale a mnozí si představí spíš zdobné kostely než živou zábavu. Proto klademe velký důraz přesahy do současnosti a taky humor. Překonat tyto bariéry nám pomáhá samotný repertoár, věřím, že po prvním zhlédnutí diváci uvěří, že i barokem inspirované divadlo může být současná živá zábava," vysvětluje Kateřina Hubertová. Prolomit bariéru jim pomáhají dramaturgické úvody, při kterých seznamují diváky s inspirací i pozadím vzniku jednotlivých inscenací, stejně jako neformální prostředí Vily Štvanice, kde můžete tvůrce vyzpovídat i při osobním setkání na baru.

Jak se snaží ostýchavou část milovníků kultury přesvědčit, že se nemusí bát vyrazit na koncert současné hudby, v Orchestru Berg? „Publikum jsme začali lákat do netradičních míst nebo na doprovodné akce a na neformální přátelskou atmosféru. Hudbu často kombinujeme s něčím dalším – s tancem, divadlem, výtvarným uměním... Nebo před koncertem zorganizujeme komentovanou prohlídku, zvukovou procházku," říká Eva Kesslová. Vyvinuli řadu speciálních projektů, které mohou fungovat jako vstupní brána do světa nové hudby. Vydali se za novými posluchači mimo jiné na základní i střední školy nebo univerzity, na koupaliště, do práce. „Tedy především k těm, kteří by na náš večerní koncert pravděpodobně jen tak nešli," uzavírá Eva Kesslová.

Je na kulturních institucích, na samosprávě, ale i na nás všech ostatních, abychom se otevřeli rozdílným potřebám lidí ve společnosti a společně začali odstraňovat dříve vytvořené bariéry. Budme vnímavějšími ke svému okolí, k potřebám lidí, kteří třeba neměli tolik štěstí jako mnozí z nás. Hledejme cesty, jak otevřít kulturu všem, kteří o ni stojí. Všechny zmíněné projekty a iniciativy pomáhají a přinášejí inspiraci. Mnoho z nich jsem vynechal a věřím, že mnohé další brzy kulturní podhoubí ožíví.

„Po dvou letech pobývání v tématu přístupnosti bych řekl, že jsme o něco málo citlivější, ale pořád ne dostatečně. Slovo přístupnost se u nás začalo skloňovat teprve nedávno a je před námi ještě dlouhá cesta, pokud nám tedy skutečně jde o to, aby naše společnost byla pestrá a nesoustředila se jen na ty nejsilnější. V Parent-Friendly Culture se zaměřujeme cíleně na rodiče, ale je tu spousta dalších lidí, pro které je kultura i společnost uzavřená," uzavírá Petr Dlouhý.

Jak to vidí Nikola Ludlová, koordinátorka pro inkluzi a udržitelnost ve Společnosti Jindřicha Chalupického (SJCh)

Jak kultura pomáhá a proč je v našem zájmu, aby byla dostupná všem?

Kulturu a umění vnímáme jako svébytný rámec, který zprostředkovává pohled na aktuální, lokálně i globálně významná témata jinou formou, než jakou nabízí například mediální, akademická či politická sféra. Oproti nim může umění nabídnout větší hloubku osobní zkušenosti, a to i tehdy, když není jeho dosah kvantitativně tak rozsáhlý jako u masmédií. Díky práci s rozmanitými výrazovými

prostředky, které aktivují různé smysly a prožitky, umožňuje umění vnímat sdělení prostřednictvím těla, emocí i intelektu. Působí nejen na vědomí, ale i na podvědomí, čímž dokáže oslovit člověka celostně.

Tato komplexnost vytváří možnost navázat k určitému tématu mnohohrstevnatý a osobně zakotvený vztah, který přesahuje pouhé porozumění faktům. Právě tím, že často aktivuje emocionální složku prožívání, může mít umění silnější mobilizační potenciál než například mediální zpráva. Kultura a umění nám tak nejen nabízejí jinou optiku pro nahlížení našeho vnitřního i vnějšího světa, ale zároveň se nevnučují jako jediná správná či objektivní interpretace. Spíše fungují jako odrazový můstek k vlastnímu uvažování, k osobnímu zkoumání a k dialogu s ostatními.

Kultura a umění dokážou otevírat prostor pro společenskou debatu, formulovat a sdílet nové perspektivy a propojit lidi, kteří by se jinak nikdy nesetkali. Umělecké projekty mohou občansky mobilizovat tím, že citlivě tematizují problémy dotýkající se celé společnosti – například diskriminaci, nerovný přístup ke vzdělání či klimatickou krizi.

Na osobní rovině přináší kontakt s kulturou a uměním možnost sebevyjádření, posílení empatie a uvědomění si vlastního místa ve společnosti. Sdílený kulturní zážitek navíc funguje jako silný společenský tmel – propojuje lidi napříč sociálními, věkovými či etnickými skupinami. Umožňuje jim vést dialog a nacházet společnou řeč i přes rozdílné zkušenosti a názory. Právě tato schopnost kultury vytvářet bezpečné, ale podnětné prostředí pro sdílení, učení a spolupráci, z ní činí nenahraditelný nástroj pro rozvoj otevřené, spravedlivé a udržitelné společnosti.

Jaké jsou podle vás největší překážky inkluze?

Podle nás se největší překážky inkluze nacházejí především v rovině chápání a postojů. Zásadním problémem je nepochopení samotného smyslu inkluze. Ta by z našeho pohledu měla vést k reflexi mocenské pozice úzké skupiny lidí, která si nárokuje reprezentovat většinu. Z této nerovnováhy pramení dominance hodnot, ideologických rámců a norem.

Ve společnosti si často neuvědomujeme, že demokracie – chápána jako vláda většiny – nevysloveně předpokládá, že většinu tvoří lidé srovnatelných fyzických a mentálních schopností, podobných životních příležitostí a sdílených hodnot a potřeb. Tento předpoklad je však v rozporu s realitou. Skutečná společnost je mnohem rozmanitější, než jaký obraz o ní sami vytváříme. Myšlenka „většiny“, kterou má údajně spojit hodnotová shoda a z ní plynoucí postoje či politické směry, je ve skutečnosti pouhou iluzí. V praxi je moc určovat, jak naše sociální realita vypadá, rozdělená nerovnoměrně, a svět je tak formován především podle potřeb vládnoucích tříd a skupin. Naše společnosti jsou zároveň výrazně antropocentrické (nadřazují člověka přírodě), ableistické (upřednostňují potřeby těch, kteří se považují za osoby bez fyzických či mentálních omezení), patriarchální a rasistické.

Samotný termín „inkluze“ je problematický, zejména kvůli tomu, jak bývá chápán. Inkluze není paternalistické gesto, při němž se „velkoryse“ vzdáme části svého prostoru, abychom do něj pustili ty, kteří dosud stáli na okraji. My ve Společnosti Jindřicha Chalupeckého ji vnímáme (stejně jako další aktivistické i akademické kruhy) spíše jako nástroj či optiku obrácenou dovnitř společnosti – jako způsob, jak si pojmenovat a uvědomit nespravedlivé uspořádání světa. Nejde jen o to umožnit vyloučeným skupinám přístup ke službám a příležitostem, ale především o hlubokou proměnu celé společnosti, tedy nás všech.

Stojí vůbec kulturní instituce o různorodost svého publika?

Domníváme se, že si mnohé instituce začínají uvědomovat, že jejich dosavadní činnost byla spíše obecně zaměřena na „publikum jako takové“ – tedy bez hlubšího zohlednění jeho vnitřní rozmanitosti. Zároveň je ale patrné, že i velké instituce sledují aktuální trendy, ať už přicházejí ze

zahraničí, nebo vznikají u nás, a že se v rámci svých kapacit a politických omezení snaží svou praxi měnit.

Jedním z významných limitů je však fakt, že v mnoha institucích nepůsobí lidé, kteří by sami pocházeli z méně zastoupených skupin nebo v nich měli osobní zázemí. Chybí tedy přímá zkušenost, která by mohla autenticky motivovat k reformě praxe, stejně jako přímé kontakty do konkrétních komunit. To výrazně komplikuje snahu vytvářet výstupy a programy, které by skutečně reagovaly na potřeby různorodého publika.

Další velkou překážkou je náročnost budování dlouhodobých vztahů s určitými skupinami a komunitami. Tento proces vyžaduje nejen odborné znalosti a zkušenosti, ale také výrazné investice do lidských kapacit: je třeba zaplatit specializované pracovníky, vyčlenit dostatek pracovního času a zajistit, aby tato činnost byla dlouhodobá. Důvěra se totiž vytváří pomalu a její udržení vyžaduje trvalou a citlivou péči. Bez této kontinuity se snaha o inkluzivní přístupy k publiku často míjí účinkem a zůstává pouze na úrovni jednorázových akcí či projektů.

V SJCh se zkvalitňování komunikace s publikem, prohlubování možností jeho participace na našich aktivitách i strategiím podporujícím diverzifikaci cílových skupin věnujeme již řadu let. Naše zkušenost ukazuje, že jde o časově náročný proces, v němž je třeba se stále učit a aktualizovat své postoje i postupy. Zkvalitňování vztahu s publikem je obtížné realizovat paušálně, a proto za hodnotící mechanismus v tomto ohledu bereme zpětnou vazbu konkrétních skupin spíše než kvantitativní kritéria.

Užitečné odkazy

Česká asociace paraplegiků → www.vozejkmap.cz

KukátkOO → www.kukatko.cz

Mapa přístupnosti → www.mapapristupnosti.cz

Místní místním → www.mistnimistnim.cz

Otevřená kultura → www.ngprague.cz/navstevnici-specificke-potreby

Parent-Friendly Culture → www.altart.cz/parent-friendly-culture

Přes bariéry → www.presbariery.cz

Snížit kultuře práh → www.snizitkultureprah.cz

Tichá linka → www.tichalinka.cz

Malý průvodce po zpřístupňování kulturních institucí v Praze: praha.eu/dostupnost-zlom07-pdf

<https://www.praha7.cz/kultura-jako-sdilena-zkusenost>